

8. Jurkevych P. D. Serdce y egoznachenye v duhovnojzhyznycheloveka, po uchenyju Slova Bozhyja / P. D. Jurkevych // Trudy Kyevskoj duhovnoj akademyy. – 1860. – №1. – S. 68, 85-86.

Гелета Елена. Критерии и уровни духовно-нравственного развития личности в процессе работы православных воскресных школ на Волыни. В статье определены критерии и уровни духовно-нравственного развития личности в процессе работы православных воскресных школ на Волыни. Раскрыто сущность, цель, задания и особенности духовного развития личности. Выяснено, что самым важным элементом в современной системе духовно-нравственного воспитания есть внедрение духовных ценностей на почве православной культуры. В статье обосновывается актуальность и необходимость духовно-нравственного воспитания подрастающего поколения на христианских ценностях. Раскрываются перспективы духовно-нравственного воспитания детей в воскресных школах.

Ключевые слова: духовность; духовно-нравственное воспитание; духовная культура; идеал воспитания.

Heleta Elena. Criteria's and degrees of spiritual and moral means in process of Orthodox Sunday schools in Volyn region. The article deals with the essence and peculiar properties of personality formation in the concept of Christian spiritual and moral values. It states the purpose, task and peculiar features of a child's spiritual world formation. Urgency and necessity of spiritual and moral education of the younger generation to Christian values. In the article the analysis of component lexical construction of spiritual-moral education of pupils in general schools is conducted, concordance of lexemes "spiritual", "spirituality", "moral", "morality" is done. Uncover the prospect of spiritual and moral education of Orthodox Sunday schools in Volyn region.

Moral education is a purposeful process that combines different means of religious and moral control over a child's education which is aimed at training and educating a spiritual person with a good knowledge of their rights, obligations, and responsibility for their actions. Nowadays religious and moral education is very important as it is inclined to educate a person that seeks self-perfection and the likeness of God; to educate a person who knows that their soul will be responsible before God for all their good and bad deeds; educate the person that is willing to follow Christian norms of behavior.

Key words: spirituality; spiritual and moral education; spiritual culture; ideal of education.

УДК 378.011.3:172.3

Юлія Гордієнко

Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки (м. Луцьк)

Процесуально-комунікативний компонент педагогічної толерантності майбутніх учителів іноземних мов

Статтю присвячено аналізу процесуально-комунікативного компоненту педагогічної толерантності майбутніх учителів іноземних мов початкової школи. Обґрунтовано актуальність досліджуваної проблеми, визначено операційний та комунікативний критерії педагогічної толерантності та охарактеризовано їхні показники. Описано особливості комунікативної толерантності майбутнього учителя, конкретизовано уміння та навички толерантної взаємодії та вербальні і невербальні засоби спілкування; визначено специфіку стилів педагогічного спілкування.

Ключові слова: педагогічна толерантність, процесуально-комунікативний компонент, комунікативна толерантність, комунікативні уміння, засоби спілкування, стиль педагогічного спілкування.

Постановка наукової проблеми та її значення. На сучасному етапі розвитку освіти в Україні продуктивність роботи учителя залежить не лише від професійних знань, умінь і навичок, а й від його особистісних якостей. Найбільший науковий інтерес представляє комплекс професійно важливих якостей, які дають можливість педагогу здійснити ефективну взаємодію з учнями, яка сприяє всебічному розвитку особистості дитини. Педагогічна толерантність як показник професійної компетентності учителя стає надзвичайно актуальною у педагогічній діяльності.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Толерантність в різних її аспектах досліджується у таких галузях науки, як філософія, психологія, культурологія, соціологія, педагогіка. У психології толерантність активно вивчають такі науковці, як С. Братченко, Г. Солдатова, Г. Олпорт, О. Шаюк, Т. Чекмарьова, Ю. Поваренков, І. Федосєєва та інші. Формування педагогічної толерантності є предметом дослідження М. Андрєєва, Н. Боритко, Л. Безотечество, С. Бондирєвої, М. Карандаша, Є. Клепцовой, Ю. Котелянець, Ю. Макарова, М. Перепеліциної, Ю. Тодорцевой та інших науковців. Комунікативну толерантність вивчають А. Зінченко, А. Скок, К. Маковецька, В. Бойко, О. Темницький та інші.

Аналіз праць указаних учених дозволяє зробити висновок, що на сьогодні серед науковців не існує однозначного розуміння сутності та структури педагогічної толерантності. Учені визначають структурні елементи досліджуваного явища на основі аксіологічного, гуманістичного, особистісного, діяльнісного, системного, акмеологічного підходів. На основі системно-діяльнісного підходу серед компонентів педагогічної толерантності нами було виділено процесуально-комунікативний компонент педагогічної толерантності майбутнього учителя іноземних мов початкової школи.

Метою статті є з'ясувати сутність цього компоненту, визначити його критерії, показники та схарактеризувати їх.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. У контексті системно-діяльнісного підходу процесуально-комунікативний компонент педагогічної толерантності реалізується у двох напрямках: комунікативний критерій передбачає оволодіння уміннями та навичками толерантного спілкування, а операційний (процесуальний) критерій спрямований на практичне застосування навчальних технологій, метою яких є розвиток здібностей студента та засвоєння толерантних способів діяльності, за допомогою яких студент стає дієвим суб'єктом навчання.

Операційна складова педагогічної толерантності передбачає, що зміст освіти засвоюється завдяки технології організації колективної діяльності та конструюванню евристичної навчальної ситуації. Перевага надається методам, які сприяють самоактуалізації особистості, її саморозвитку, пошукам тих способів вирішення навчальних задач, які підходять саме для неї. До таких методів належать технології портфоліо, проблемного навчання, ситуаційний аналіз, метод проектів, пошукові та дослідницькі технології, які допомагають студентам ставити перед собою усвідомлені цілі, проектувати перебіг виконання завдань, реалізовувати їх на практиці, давати оцінку отриманим результатам [15]. Успішність виконаної студентом роботи залежить від його умінь та навичок аналізувати та обговорювати деталі навчальної ситуації, вибирати оптимальну стратегію поведінки, аргументувати власну позицію, розуміти інші точки зору та працювати у групі. В результаті активізуються теоретичні знання студентів та розширюється їхній практичний досвід. Саме комунікативний критерій педагогічної толерантності дає можливість майбутньому учителю ефективно реалізовувати ці уміння та навички у процесі спілкування. Таким чином прослідковується зв'язок між операційним та комунікативним критеріями педагогічної толерантності.

Показниками комунікативного критерію вважаємо комунікативну толерантність та стиль спілкування майбутнього учителя.

Комунікативна толерантність є однією з основних характеристик людини, оскільки вона, значною мірою, визначає діяльність людини, її становище серед оточення та на роботі, виконання професійних обов'язків, кар'єрний ріст. На думку А. Скок, комунікативна толерантність – це «здатність людини до взаємодії з іншими», яка передбачає «пізнання особистістю самої себе та іншої людини, толерантні установки поведінки й спілкування» [14, с. 176]. У дослідженні К. Маковецької комунікативна толерантність – якість особистості, яка виражає її ставлення до інших, ступінь прийняття нею різноманітних психічних станів, рис і вчинків партнерів по взаємодії [11, с. 62]. А. Зінченко розглядає комунікативну толерантність як «терпляче ставлення особистості до людей, їй властива стриманість щодо вияву неприємних психічних станів і поведінки інших осіб в інтерактивному процесі й безконфліктність спілкування з дотриманням його ціннісних, етичних та естетичних норм» [4, с. 51].

В. Бойко вважає комунікативну толерантність системоутворюючою якістю особистості, оскільки вона знаходиться у тісному зв'язку з її інтелектуальними, моральними та характерологічними характеристиками [1, с. 151]. На думку вченого, комунікативна толерантність – динамічне явище, рівень прояву якого залежить від «психології емоційного відображення особистісних відмінностей». Партнери по спілкуванню порівнюють та оцінюють один одного на рівні окремих підструктур особистості, серед яких варто виділити інтелектуальну, ціннісно-орієнтаційну, естетичну, етичну, емоційну, енергодинамічну, сенсорну, алгоритмічну, характерологічну та функціональну [1, с.153-157].

Рівень комунікативної толерантності залежить від сумісності партнерів по спілкуванню за різними показниками. Оскільки у нашому випадку взаємодія відбувається у межах освітнього процесу, де партнерами по спілкуванню є педагоги та колектив, формування їхньої комунікативної толерантності ускладнюється у зв'язку із множинністю проявів індивідуальних особливостей кожного суб'єкта навчання. Підвищення рівня толерантності можливе, якщо учасники комунікації навчаються згладжувати негативні враження від особистісних відмінностей та усувати причини, які їх підкреслюють [1, с. 152].

Процес навчання, як стверджує В. Кан-Калик, можна розділити на дидактичну (змістову) та комунікативну (формотворчу) підсистеми [8, с. 34]. Реалізація змістового елемента навчання відбувається засобами комунікативної складової. У зв'язку з цим у професійній підготовці майбутніх педагогів значну увагу слід приділяти формуванню комунікативної культури студентів, розвитку їхніх умінь ефективного педагогічного спілкування.

Основою педагогічної діяльності є закони спілкування [2, с. 151]. Педагогічне спілкування – це професійна комунікація учителя з вихованцями у процесі навчання та виховання, яка виконує певні функції та спрямована на створення психологічного комфорту, атмосфери рівноправності та справедливості задля оптимізації навчальної діяльності та взаємодії між суб'єктами освітнього процесу [9]. Є. Ільїн визначає педагогічне спілкування як професійне спілкування учителя з учнями та їхніми батьками, яке виконує певні педагогічні та виховні цілі [6, с.34].

Продуктивне педагогічне спілкування спрямоване на «формування позитивної «Я-концепції» особистості, розвиток у тих, хто навчається, упевненості в собі, у своїх силах, у своєму потенціалі» [2, с.154]. Ми погоджуємося з такою позицією науковців та вважаємо доцільним уточнити, що ефективність педагогічного спілкування безпосередньо залежить від рівня комунікативної толерантності учителя, його умінь виконувати функції педагогічного спілкування та налагоджувати конструктивну взаємодію з усіма учасниками освітнього процесу з метою забезпечення їхнього гармонійного особистісного розвитку.

Результативність педагогічної діяльності учителя безпосередньо залежить від його умінь цілісно організувати багатофункціональний процес спілкування на основі комунікативної толерантності.

Педагогічне спілкування виконує пізнавальну (передача знань та умінь), експресивну (розуміння емоційного стану учнів), регулятивну функції (вплив з метою зміни або збереження активності учнів, їхньої поведінки), функцію соціального контролю (управління діяльністю та поведінкою учнів за допомогою позитивних (похвала, заохочення) та негативних (докори, вказівки) стимулів) та соціалізації (формування умінь діяти в інтересах колективу, доброзичливе ставлення до інших, розуміння їхніх інтересів) [6, с.35]. Професійне педагогічне спілкування, як стверджує А. Лобанов, виконує наступні функції: інформаційну, виховну, функцію пізнання один одного, організації предметної діяльності, реалізації потреби у комунікації, залучення суб'єктів спілкування до досвіду та ціннісних орієнтацій один одного, налаштування вихованців на відкрите спілкування, співучасть у ньому та забезпечення умов їхнього духовного розвитку [10, с.40-44]. Майбутній педагог повинен бути обізнаним із системою функцій педагогічного спілкування та реалізувати їх у своїй професійній діяльності, тобто «виступати і як джерело інформації, і як людина, що пізнає іншу людину чи групу людей, і як організатор колективної діяльності та взаємовідносин» [8, с.12-13].

У контексті нашого дослідження педагогічна толерантність майбутнього учителя обумовлює здатність педагога до успішної взаємодії у сфері професійної діяльності. Готовність до співпраці найбільш повно проявляється у процесі спілкування учителя з іншими суб'єктами навчального процесу та передбачає оволодіння умінь та навичками толерантної взаємодії.

Формування комунікативних умінь можливе лише за умови, що майбутній учитель володіє педагогічними здібностями, які визначають його комунікативну діяльність, а саме: дидактичними, організаторськими, перцептивними, комунікативними, особистісними, академічними, експресивними здібностями, здатністю впливати на емоційно-вольовий стан учнів, передбачати наслідки та проектувати свої дії [8, с.48-49].

Серед педагогічних умінь, які виділяє А. Маркова у своїй концепції діяльності учителя, потрібно виділити уміння та прийоми, які сприяють досягненню високого рівня спілкування, а саме: уміння зрозуміти позицію іншого у спілкуванні, виявити інтерес до його особистості, орієнтація на розвиток його особистості; здатність розпізнавати внутрішній стан іншої людини, володіння засобами невербального спілкування (жести, міміка); уміння прийняти точку зору учня і створити атмосферу довіри у спілкуванні, яка дозволить йому відчувати себе повноцінною, неповторною особистістю; використання переважно організаційних впливів у порівнянні з дисциплінуючими (організаційні уміння нівелюють потребу використання дисциплінуючих та оціночних впливів); перевага демократичного стилю у процесі навчання, уміння з гумором ставитись до окремих ситуацій у педагогічному процесі [12, с. 33-34]. Саме ці уміння співвідносяться з основними принципами толерантної взаємодії учителя та вихованця в освітньому процесі.

На думку Є. Ільїна, ефективність педагогічного спілкування залежить від його комунікативних, гностичних та експресивних умінь [6, с. 47]. Комунікативні уміння вчений розподіляє на: власне комунікативні (уміння йти на контакт, розвивати ділові та міжособистісні стосунки), дидактичні,

засновані на вмінні спілкуватися з учнями (уміння зрозуміло донести навчальний матеріал до учнів, вести діалог та дискусію, активно залучати вихованців до обговорення, уміння визначати тип участі учня у діалозі (конформний, монологічний, рефлексивний, експансивний, спонтанний), уміння керувати увагою учнів та прогнозувати наслідки свого впливу на них, на їхні здібності та потенціал, уміння зацікавити тим предметом, який педагог викладає), ораторські (уміння, потрібні для здійснення освітньо-просвітницької функції спілкування). Гностичні (перцептивні) уміння пов'язані зі здатністю педагога спостерігати, бачити помилки учнів, аналізувати та оцінювати їхні вчинки. За допомогою експресивних умінь педагог передає свої емоції, використовуючи вербальні, мімічні засоби, жестикуляцію та атрибути зовнішності [6, с. 47-49].

Рівень комунікативної толерантності учителя та, відповідно, ефективність педагогічної взаємодії залежить від манери спілкування (інтонація голосу, відстань між учасниками комунікації), інтенсивності та засобів спілкування, які традиційно розподіляються на вербальні та невербальні.

До невербальних засобів належать жести та міміка учителя, які відображають динамічність педагогічного спілкування [6, с. 40]. Жести передають психічний стан комуніканта, пожвавлюють мовлення, проте надмірна жестикуляція може викликати роздратування партнерів по спілкуванню. Однак, значення жестів та міміки не слід недооцінювати, адже вмиле використання цих засобів, артистизм учителя підвищують результативність комунікативного процесу. Спілкування за допомогою дій (наприклад, аплодисменти, рукостискання як ознака схвалення) чи предметів (наприклад, вручення нагород переможцям у якомусь завданні) також здатні передати ставлення педагога до вихованців.

Вербальними засобами спілкування є монологічне та діалогічне мовлення. Комунікативна функція мовлення відіграє визначальну роль у професійній педагогічній діяльності, оскільки вона відображає інформаційний і експресивний аспекти спілкування та волевиявлення педагога. Як ефективний засіб спілкування, мовлення учителя повинне бути змістовним, зрозумілим, чітким, переконливим, емоційним та правильним за лексичним складом, фонетичним оформленням і синтаксичною будовою.

Діалогічне спілкування, основою якого є комунікативна толерантність, передбачає відкриту позицію учителя, його готовність до співпраці та прийняття учня таким, яким він є [6, с. 38-40]. Як стверджує Ю. Ірхіна, діалогічність є умовою розвитку толерантності людини [7, с. 41]. Проте, монологічне мовлення у формі опису, пояснення, розповіді, виступу, лекції чи доповіді також відіграє важливу роль у навчальному процесі. Застосування прийомів монологічного спілкування виправдане у тому випадку, якщо ці прийоми підпорядковані конкретній меті педагогічного завдання. Однак, якщо монологічне спілкування стає домінуючою характеристикою взаємодії педагога з вихованцями, ефективність педагогічної діяльності знижується. Варто зауважити, що діалогічний та монологічний види спілкування повинні бути збалансованими і використовуватися у чітко визначених межах.

Комунікативна толерантність педагога найбільш повно прослідковується у процесі діалогічного спілкування. Діалог, організований на основі атмосфери доброзичливості, довіри, поваги, взаєморозуміння, сприяє розвитку комунікативних і рефлексивних здібностей учасників спілкування та підвищує професійний ріст педагога. Навчальний діалог – багатофункціональна категорія. Зокрема, О. Селиванова виділяє такі функції діалогу в освітньому процесі: виховну, навчальну, організаційно-діяльнісну, розвиваючу, власне комунікативну, стимулюючу, психокорекційну, рефлексивну, функцію соціального орієнтування, саморозвитку та самоствердження [13, с. 150]. Комунікативна толерантність передбачає рівноправність учасників діалогу, заперечує насильство та агресивні способи вирішення конфліктних ситуацій і спрямовує особистість на вибір мовних засобів впливу на партнерів, котрі призводять до позитивного результату у спілкуванні.

Діалогічне спілкування як провідний фактор толерантної взаємодії суб'єктів навчального процесу передбачає, що педагог орієнтується у своїй діяльності як на свої потреби, так і на потреби своїх вихованців, будує спілкування на основі співпраці, готовий до дискусії та творчого пошуку, спонукає учнів до власного обмірковування соціального досвіду, використовує методи роботи, спрямовані на підвищення рівня самостійності дитини, застосовує індивідуальний підхід до кожного. Діалог як форма взаємодії повинен підкреслювати особистісну рівність суб'єктів навчання, але в жодному разі не статусну, інакше відносини між педагогом та його вихованцями ризикують перетворитись на панібратство, в результаті якого педагогічний виховний вплив учителя на учня не буде достатньо продуктивним.

Комплекс комунікативних умінь учителя, його індивідуальні особливості взаємодії у педагогічному процесі, засоби та прийоми, які він використовує для організації продуктивної

інтерації з усіма суб'єктами навчання, утворюють стиль педагогічного спілкування, який у контексті нашого дослідження є показником комунікативного критерію педагогічної толерантності.

У психолого-педагогічній науковій літературі існують різні класифікації стилів спілкування. Так, В. Кан-Калик виділяє стилі педагогічного спілкування на основі дружньої налаштованості та захоплення спільною творчою діяльністю, спілкування-дистанцію, спілкування-заякування, спілкування-загравання [8, с. 97-100]. Традиційним у педагогіці вважається виділення авторитарного, ліберального та демократичного стилів управління навчальною діяльністю [2, с. 158], [10, с. 70], [5, с. 168]. А. Маркова диференціює емоційно-імпровізаційний, емоційно-методичний, міркувально-імпровізаційний та міркувально-методичний стилі педагогічної діяльності залежно від змістових (орієнтація на сам процес навчання або його результат, вагомість контрольного та оціночного етапів у діяльності) та динамічних (гнучкість, здатність змінювати види діяльності) характеристик стилів і результативності навчання (рівень засвоєння знань та умінь учнями) [12, с. 181]. Проте, остання класифікація описує стилі взаємодії, притаманні для діяльності педагогів-практиків, тому вона не може достовірно характеризувати особливості стилів педагогічного спілкування студентів – майбутніх учителів, котрі володіють недостатнім професійним досвідом.

У своєму дослідженні Г. Васянович розподіляє стилі педагогічного спілкування, зважаючи на такі критерії, як активність педагога у спілкуванні, його емоційну налаштованість та професійну спрямованість, сприйняття партнерів, орієнтацію на себе чи на співпрацю, основні цілі педагогічної взаємодії, особистісні якості учителя, рівень його рефлексивності, та виділяє діалогічний, альтруїстичний, конформістський, пасивний, маніпулятивний, авторитарно-монологічний та конфліктний стилі [3, с. 309-310].

У контексті нашого дослідження вважаємо доцільним виділити толерантний, індиферентно-толерантний та інтолерантний стилі спілкування.

Толерантний стиль спілкування характеризується діалогічністю, рівноправністю партнерів у співпраці, готовністю будувати взаємодію на основі поваги, довіри, розуміння, високим рівнем сформованості комунікативних умінь та навичок, адекватним використанням вербальних і невербальних засобів, альтруїстичною спрямованістю. Для індиферентно-толерантного стилю властива конформістська позиція учасників комунікації, уникнення конфліктних ситуацій, байдужість до особистісних особливостей партнера та орієнтація на ділову спрямованість взаємодії, підкорення більш авторитетній позиції. Для інтолерантного стилю притаманне прагнення домінувати у спілкуванні, маніпулювати партнерами, авторитарна спрямованість, агресивність, нехтування інтересами інших.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, комунікативна толерантність – структурний елемент педагогічної толерантності, який характеризується діалогічністю, сформованістю комунікативних умінь та навичок толерантної взаємодії, збалансованим використанням вербальних та невербальних засобів спілкування з метою створення ефективних умов педагогічної взаємодії у процесі навчання. Стиль педагогічного спілкування – система стійких прийомів та засобів взаємодії педагога з іншими суб'єктами освітнього процесу, обумовлена його уміньми, навичками, індивідуальними особистісними і психологічними характеристиками, яка типово проявляється у різноманітних умовах педагогічної діяльності.

Перспективою подальшого дослідження є опис результатів проведеної діагностики рівнів сформованості показників процесуально-комунікативного компоненту педагогічної толерантності майбутніх учителів іноземних мов початкової школи.

Джерела та література

1. Бойко В. В. Психоенергетика. / В. В. Бойко. – СПб : Питер, 2008. – 409с.
2. Бордовская Н. В., Реан А. А. Педагогика. Учебник для вузов. – СПб : Питер, 2000. – 304с.
3. Васянович Г. П. Педагогічна етика: Навчально-методичний посібник. / Г. П. Васянович. – Львів, «Норма», 2005. – 344с.
4. Зінченко А. В. Формування комунікативної толерантності студентів педагогічних спеціальностей університету в процесі гуманітарної підготовки : Дис. канд. пед. наук : 13.00.04. / А. В. Зінченко : Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького. – Черкаси, 2012. – 312с.
5. Зимняя И. А. Педагогическая психология. Учебник для вузов. Изд. второе, доп. и перераб. – М. : Издательская корпорация «Логос», 2000. – 384с.
6. Ильин Е. П. Психология для педагогов / Е. П. Ильин. – СПб. : Питер, 2012. – 640с.
7. Ирхина Ю. В. Толерантность и диалогичность общения. / Ю. В. Ирхина // Наука і освіта. – 2011. – № 1. – С. 41 – 43.
8. Кан-Калик В. А. Учителю о педагогическом общении: Кн. для учителя. / В. А. Кан-Калик. – М. : Просвещение, 1987. – 190с.

9. Леонтьев А. А. Педагогическое общение / А. А. Леонтьев. Психол. ин-т РАО, Центр социал.-психол.помощи им. Ж. Казанко. - М.; Нальчик : Эль-Фа., 1996. - 93с.
10. Лобанов А. А. Основы профессионально-педагогического общения : Учеб. пособие для студентов вузов. / А. А. Лобанов. - М. : Академия., 2004. - 189с.
11. Маковецька К. М. Зв'язок комунікативної толерантності з ціннісними орієнтаціями особистості. / К. М. Маковецька // Наука і освіта. – 2011. – № 1. – С. 62 – 64.
12. Маркова А. К. Психология труда учителя: Кн. для учителя. / А. К. Маркова – М. : Просвещение, 1993. – 192 с.
13. Селиванова О. П. Диалоговое взаимодействие как тип позитивной толерантности. / О. П. Селиванова // Наука і освіта. – 2012. – № 8. – С. 148 – 151.
14. Скок А. Г. Комунікативна толерантність викладача вищого навчального закладу. / А. Г. Скок // Наука і освіта. – 2007. – № 8/9. – С. 175 – 178.
15. Фисенко Т. И. Системно-деятельностный подход в реализации стандартов нового поколения. / Т. И. Фисенко // Электронный ресурс. Режим доступа: http://www.45minut.ru/index.php?option=com_mtree&task=att_download&link_id=33779&cf_id=24.

References

1. Bojko V. V. Psihoehnergetika. / V. V. Bojko. – SPb : Piter, 2008. – 409s.
2. Bordovskaya N. V., Rean A. A. Pedagogika. Uchebnik dlya vuzov. – SPb: Piter, 2000. – 304s.
3. Vasyanovich G. P. Pedagogichna etika: Navchal'no-metodichnij posibnik. / G. P. Vasyanovich. – L'viv, «Norma», 2005. – 344s.
4. Zinchenko A. V. Formuvannya komunikativnoi tolerantnosti studentiv pedagogichnyh special'nostej universytetu v procesi humanitarnoi pidgotovki : Dis. ... kand. ped. nauk : 13.00.04. / A. V. Zinchenko : Cherkas'kyj nacional'nyj universitet imeni Bogdana Hmel'nyc'kogo. – Cherkasy, 2012. – 312s.
5. Zimnyaya I. A. Pedagogicheskaya psihologiya. Uchebnik dlya vuzov. Izd. vtoreoe, dop. i pererab. – M. : Izdatel'skaya korporaciya «Logos», 2000. – 384s.
6. Il'in E. P. Psihologiya dlya pedagogov / E. P. Il'in. – SPb. : Piter, 2012. – 640s.
7. Irhina Yu. V. Tolerantnost' i dialogichnost' obshcheniya. / YU. V. Irhina // Nauka i osvita. – 2011. – № 1. – S. 41 – 43.
8. Kan-Kalik V. A. Uchitelyu o pedagogicheskom obshchenii: Kn. dlya uchitelya. / V. A. Kan-Kalik. – M. : Prosveshchenie, 1987. – 190s.
9. Leont'ev A. A. Pedagogicheskoe obshchenie / A. A. Leont'ev. Pсихол. ин-т РАО, Centr social.-psihol. pomoshchi im. Zh. Kazanoko. - М.; Nal'chik : EHI'-Fa., 1996. - 93s.
10. Lobanov A. A. Osnovy professional'no-pedagogicheskogo obshcheniya : Ucheb. posobie dlya studentov vuzov. / A. A. Lobanov. - М. : Akademiya., 2004. - 189s.
11. Makovec'ka K. M. Zv'yazok komunikativnoi tolerantnosti z cinnisnimi oriyentaciyami osobistosti. / K. M. Makovec'ka // Nauka i osvita. – 2011. – № 1. – S. 62 – 64.
12. Markova A. K. Psihologiya truda uchitelya: Kn. dlya uchitelya. / A. K. Markova — М. : Prosveshchenie, 1993. — 192 s.
13. Selivanova O. P. Dialogovoe vzaimodejstvie kak tip pozitivnoj tolerantnosti. / O. P. Selivanova // Nauka i osvita. – 2012. – № 8. – S. 148 – 151.
14. Skok A. G. Komunikativna tolerantnist' vkladacha vishchogo navchal'nogo zakladu. / A. G. Skok // Nauka i osvita. – 2007. – № 8/9. – S. 175 – 178.
15. Fisenko T. I. Sistemno-deyatelnostnyj podhod v realizacii standartov novogo pokoleniya. / T. I. Fisenko // Elektronnyj resurs. Rezhim dostupa: http://www.45minut.ru/index.php?option=com_mtree&task=att_download&link_id=33779&cf_id=24

Гордиенко Юлия. Процессуально-коммуникативный компонент педагогической толерантности будущих учителей иностранных языков. В статье проанализирован процессуально-коммуникативный компонент педагогической толерантности будущих учителей иностранных языков начальной школы. Обоснована актуальность исследуемой проблемы, определены операционный и коммуникативный критерии педагогической толерантности, дана характеристика их показателей. Описаны особенности коммуникативной толерантности будущего учителя, конкретизированы умения и навыки толерантного взаимодействия, вербальные и невербальные средства общения, определена специфика стилей педагогического общения.

Ключевые слова: педагогическая толерантность, процессуально-коммуникативный компонент, коммуникативная толерантность, коммуникативные умения, средства общения, стиль педагогического общения.

Gordienko Yulia. Operational-communicative component of pedagogical tolerance of future teachers of foreign languages. The article is devoted to the analysis of operational-communicative component of pedagogical tolerance of future teachers of foreign languages of primary school. Operational and communicative criteria of pedagogical tolerance have been defined, their indicators have been characterized. The peculiarities of communicative tolerance of future teachers have been described; the abilities and skills of tolerant interaction have been detailed. Verbal and non-

verbal means of communication have been described. The peculiar features of the styles of pedagogical communication have been defined.

Key words: pedagogical tolerance, operational-communicative component, communicative tolerance, communicative skills, means of communication, style of pedagogical communication.

УДК 372. 4. 039

Вікторія Желанова

Київський університет імені Б. Грінченка(м. Київ)

Суб'єкт – суб'єктна взаємодія вихователя і вихованців як засіб творчої самореалізації особистості

У статті розглянуто значення та переваги суб'єкт-суб'єктного підходу до організації педагогічного процесу, зокрема в дошкільному навчальному закладі. Розкрито теоретичну сутність суб'єкт-суб'єктних взаємовідносин між учасниками навчально-виховного процесу як психолого-педагогічної категорії. Закцентовано увагу на визначенні особливостей суб'єкт-суб'єктної взаємодії та механізмах її реалізації; на впливі суб'єкт-суб'єктної взаємодії на розвиток творчих здібностей і творчої активності вихованців у творчому процесі; на суб'єкт-суб'єктному підході, що є одним із ключових складових ефективної взаємодії учасників педагогічного процесу, оскільки передбачає взаємний та плідний розвиток якостей особистості як дошкільника, так і вихователя у процесі їхнього спілкування та спільної творчої діяльності. Визначені основні компоненти функціональної готовності педагогічних працівників дошкільних навчальних закладів до суб'єкт-суб'єктних взаємовідносин.

Ключові слова: особистісно зорієнтована освіта, суб'єкт-суб'єктна взаємодія, навчально-виховний процес ДНЗ, формування творчої активності, співтворчість, особистісне спілкування, творчий процес.

Постановка наукової проблеми та її значення. Нові ціннісні орієнтири суспільства, складний, багатоаспектний шлях гуманізації та демократизації сучасної освіти вимагають принципових змін характеру взаємодії між учасниками педагогічного процесу. Традиційна система навчання перестала задовольняти потреби суспільства і дошкільного навчального закладу, які вимагають цілісного й системного знання про людину як найвищу цінність, гармонізації взаємовідносин між дошкільниками та вихователем, побудови їх на довірі, повазі, діалозі, діловому співробітництві, суб'єкт-суб'єктних відносинах.

Г.Філонов наголошує, що формування особистості дитини визначається насамперед місцем, яке вона займає у системі доступних йому людських відносин, і тим, у якому відношенні знаходяться вимоги, що пропонує йому життя, з тими психологічними особливостями, котрі у нього є. Як відомо, діти включаються у дві сфери соціальних відносин: «дитина – доросла людина», «дитина – дитина», що взаємодіють між собою через ієрархічні зв'язки.

В умовах модернізації змісту, форм та методів дошкільної освіти відбувається трансформація змісту освітньої діяльності педагогів-вихователів. Насамперед, зникає розуміння дошкільного навчально-виховного процесу лише як способу передавання вихованцям технологічних особливостей конкретної пізнавальної або творчої діяльності (художньо-естетичної, науково-технічної, еколого-натуралістичної тощо). Водночас, домінує комплексне бачення освітньої функції педагога-дошкільника, який усвідомлено реалізує роль педагога (навчає дитину улюбленій творчій діяльності (творити казку), розвиває її творчі здібності, творчу активність), вихователя (забезпечує соціалізацію особистості, формує суспільно значущі норми і правила поведінки), психолога (створює оптимальний психологічний мікроклімат у дитячому колективі, що стимулює особистість до творчої самореалізації), старшого товариша, який має більший життєвий досвід і в умовах творчого співробітництва готовий допомогти дитині під час вирішення нагальної навчальної або життєвої проблеми).

Педагогічні працівники дошкільних навчальних закладів, усвідомлюючи наявні недоліки освітньої діяльності дошкільного навчального закладу (авторитарний стиль взаємин «вихователь-дошкільник», невміння і неготовність педагогів сприймати дитину як неповторну цілісну особистість із притаманними тільки їй індивідуальними особливостями), розуміють навчально-виховний процес як соціально-особистісний феномен і намагаються організувати взаємодію з дитиною як самодостатнім суб'єктом спілкування та діяльності, неповторною індивідуальністю з певною своєрідністю рис і якостей особистості, яка у процесі улюбленої пізнавальної або творчої діяльності